

Conceptual Foundations of the Formation of New Generation Economic Sectors with the Application of Artificial Intelligence Technologies

Alovsat Garaja Aliyev

Institute of Information Technology, Baku, Azerbaijan

E-mail: alovsat_qaraca@mail.ru

Abstract. The article is devoted to working out the conceptual bases of the formation of new-generation economic sectors with the application of artificial intelligence technologies and to the preparation of relevant recommendations in that field. It is justified that technological development is one of the important tasks for the country and the relevance of the formation of new generation technological economy sectors. Some main features and aspects of the transition of economic relations to a new generation at the global level have been explained. The national technological foundations of the formation of the new generation economy were shown, and its conceptual aspects were analyzed. Information about the fields of application of artificial intelligence was given, as well as its application characteristics in the formation of the New generation economy were investigated. The features of the formation of new-generation economic sectors based on artificial intelligence technologies were studied and its development prospects were determined. Information is given about new-generation economic sectors formed on the basis of artificial intelligence. With the application of artificial intelligence technologies, relevant recommendations were given for the transition of new-generation economic sectors to the stage of innovation-based development on the Industry 4.0 platform.

Keywords: New-generation technological economy, digital transformation and economy, Artificial Intelligence technologies, Artificial Intelligence-based economic sectors, Industry 4.0 platform.

Süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi ilə Yeni Nəsil iqtisadiyyat sektorlarının formalaşdırılmasının konseptual əsasları

iqtişad elmləri doktoru Əlövsət Qaraca oğlu Əliyev

Xülasə. Məqalə Süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi ilə Yeni Nəsil iqtisadiyyat sektorlarının formalaşdırılmasının konseptual əsaslarının işlənilməsinə və həmin sahədə müvafiq tövsiyələrin hazırlanmasına həsr olunmuşdur. Texnoloji inkişafın ölkə üçün vacib vəzifələrdən olduğu və yeni nəsil texnoloji iqtisadiyyat sektorlarının formalaşmasının aktuallığı əsaslandırılmışdır. Qlobal səviyyədə iqtisadi münasibətlərin yeni nəslinə keçidinin bəzi əsas xüsusiyyətləri və aspektləri şərh olunmuşdur. Yeni nəsil iqtisadiyyatın formalaşmasının Milli texnoloji zəminləri göstərilmiş, onun konseptual aspektləri təhlil olunmuşdur. Süni intellektin tətbiq sahələri haqqında məlumat verilmiş, eləcə də onun Yeni nəsil iqtisadiyyatın formalaşmasında tətbiqi xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Süni intellekt texnologiyaları üzrə yeni nəsil iqtisadiyyat sektorlarının formalaşması xüsusiyyətləri öyrənilmiş və onun inkişaf perspektivləri müəyyən olunmuşdur. Süni intellekt əsasında formalaşan yeni nəsil iqtisadiyyat sektorları haqqında məlumatlar verilmişdir. Süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi ilə Yeni Nəsil iqtisadiyyat sektorlarının Sənaye 4.0 platformasında innovasiya əsaslı inkişaf mərhələsinə keçidi üçün müvafiq tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: *Yeni nəsil texnoloji iqtisadiyyat, rəqəmsal transformasiya və iqtisadiyyat, Süni intellekt texnologiyaları, Süni intellektə əsaslanan iqtisadiyyat sektorları, Sənaye 4.0 platforması.*

Giriş. Dünya iqtisadiyyatında baş verən mütərəqqi dəyişikliklərin dinamikası *Yeni nəsil iqtisadiyyatın* yaranmasının zəruriliyini göstərir. Bu transformasiya dövrü yüksək texnologiyaların, rəqəmsallaşmanın tətbiqi əsasında sənaye sferasının və digər iqtisadi sektorların yenidən formalaşdırılması, yeni biznes paradigmalarının müəyyənləşdirilməsi və qlobal iqtisadi ekosistemdə kardinal müsbət dəyişikliklərə səbəb olan innovativ strategiyaların formalaşması ilə əlamətdardır [1].

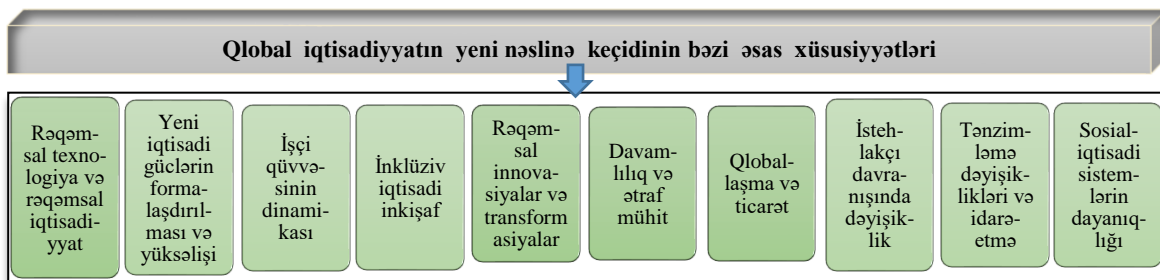
Odur ki, iqtisadiyyatın səmərəliliyini və rəqabət qabiliyyətini artırmaq, qeyri neft-qaz sektorunun daha sürətli inkişafına nail olmaq, iqtisadiyyatda neft-qaz ehtiyatlarının ixracından mövcud büdcə asılılığı aradan qaldırmaq üçün yüksək texnologiyalar sektoru sürətlə inkişaf etdirilir. Bu məsələ eyni zamanda BMT-nin dünya transformasiyasının (<https://sdgs.un.org/2030agenda>) 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsindəki vəzifələrinin icrası istiqamətində də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Yeni nəsil texnoloji iqtisadiyyat sektorlarının formalaşmasının və texnoloji inkişafın ölkə üçün vacib vəzifələrdən olduğu bir çox Dövlət Proqramlarında və rəsmi sənədlərdə öz əksini tapmışdır (<https://president.az/az/articles/view/63979>). Texnoloji inkişaf, rəqəmsallaşma, kibertəhlükəsizlik, süni intellektin tətbiq edilməsi kompleks şəkildə cəmiyyətin gündəlik həyatının əsas əlamətlərinə çevrilməklə, dövlət qurumları və təsərrüfat strukturlarının qarşısında bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Yeni nəsil kimi xarakterizə olunan iqtisadiyyat bir çox ölkələrdə iqtisadi artımın və inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi olan rəqəmsal texnologiyaların xüsusi tətbiqi nəticəsində iqtisadi artımı və inkişafı təmin edir. Rəqəmsal iqtisadiyyat istifadəçilərə, müəssisələrə, xidmətlərə, məhsullara asanlıqla və tez daxil olmaq, ümumilikdə daha yaxşı təcrübələr qazanmaq imkanı təklif edir [2-4]. Rəqəmsal iqtisadiyyat daim inkişaf edir və müxtəlif iqtisadi, sosial və mədəni sahələrə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Hazırda bütün dünyanın elm, təhsil, iqtisadiyyat və s. kimi müxtəlif sahələri rəqəmsal transformasiya şəraitində müasir texnologiyaların tətbiqi ilə sürətlə inkişaf edir. Müasir dövrün informasiya texnologiyaları istehlakçı, korporativ və dövlət bazarlarına müsbət təsir göstərmək potensialına malikdir [5]. Biznes münasibətlərinə görə əsas rəqəmsal informasiya texnologiyalarından biri olan Süni intellekt qlobal problemlərin həllində tətbiq olunan yeni texnologiyalardan ən vaciblərindən biri hesab olunur. Tədqiqatlar göstərir ki, istehlakçıların 63%-i süni intellektin müasir cəmiyyəti narahat edən mürəkkəb problemlərin həllinə kömək edəcəyini qəbul edir. Süni intellekt texnologiyasının elm, təhsil, iqtisadiyyat, səhiyyə və s. kimi sahələrdə tətbiqi boşluqların aradan qaldırılmasında, problemlərin həllində xüsusi əhəmiyyətli məsələlərdən hesab olunur. Süni intellekt texnologiyasının tətbiqi və onun cəmiyyətin müxtəlif sektorları ilə qarşılıqlı əlaqəsi bir çox fərqli xüsusiyyətlərə malikdir. Bu istiqamətdə müasir Süni intellekt metodlarına və texnologiyalara əsaslanan Milli texnoloji iqtisadiyyatın formalaşması problemləri və xüsusiyyətlərinin tədqiqi də çox aktual hesab olunur. Bu baxımdan da Süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi ilə Yeni Nəsil iqtisadiyyat sektorlarının formalaşdırılmasının konseptual əsaslarının işlənilməsi və təhlil olunması üçün müvafiq metodoloji aparatın və yanaşmaların formalaşdırılması əhəmiyyətli məsələlərdən hesab olunur.

Beynəlxalq səviyyədə iqtisadi münasibətlərin yeni nəslə keçid xüsusiyyətləri. Qlobal iqtisadiyyatın yeni nəslinin formalaşması müxtəlif istiqamətlər üzrə transformativ dəyişiklikləri ifadə edir. Bu keçid cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda müxtəlif sektorların fəaliyyətini formalaşdırın çoxşaxəli elementlərdən ibarətdir. Onun əsas aspektləri haqqında ilk növbədə isə Rəqəmsal texnologiyalarla xarakterizə olunan texnoloji inkişaf mərhələləri qeyd olunmalıdır (şəkil 1).

Şəkil 1. Qlobal səviyyədə iqtisadi münasibətlərin yeni nəslinə keçidinin bəzi əsas xüsusiyyətləri (müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir)

Yeni nəsil iqtisadiyyatın formalaşmasının Milli texnoloji zəminləri. Texnologiyaların sürətli inkişafı və qabaqcıl süni intellekt modellərinin yaranması istehsal və xidmət sferası üçün yeni standartların yaradılmasına böyük ehtiyac doğurur. Bu sahədə yeni qaydaların və prosedurların hazırlanması çox vacibdir. Müəssisələr daxilində istehsal və xidmət prosesini daha səmərəli təşkil etmək üçün təşkilatların rəqəmsal texnologiyaların geniş tətbiqi üzrə süni intellekt strategiyasının vahid planı müəyyənləşdirməlidir. Statistika göstərir ki, süni intellekt bazarı son illərdə 150 milyard dollar

dəyərində qiymətləndirilib və 2023-cü ildən 2030-cu ilə qədər bu bazarın illik 37,3% həcmində böyüyəcəyi gözlənilir [6].

Dünya İqtisadi Forumu (<https://www.weforum.org>) tərəfindən süni intellekt əsaslı həllərin istifadəsi tövsiyə olunan təlimatlar ekosistemin formalaşdırılması istiqamətində önəmli addımlardan biri kimi qiymətləndirilə bilər. Onlar həmçinin süni intellekt həllərini əldə etmək istəyən qurumlara faydalı imkanlar, eləcə də növbəti mərhələlərdə həmin proseslərdə standartların formalaşdırılmasına, tənzimləyici nəzarəti həyata keçirən dövlət qurumlarının fəaliyyətinə də önəmli töhfə verə bilər.

Beynəlxalq əhəmiyyətli enerji, nəqliyyat-logistika və kommunikasiya qovşağına, regionun ən böyük və dinamik iqtisadi məkanına və strateji investorların maraq mərkəzinə çevrilməsi, onun qlobal dəyər zəncirinə inteqrasiyası və Sənaye 4.0 platformasında innovasiya əsaslı inkişaf mərhələsinə keçidi üçün möhkəm zəmin yaratmışdır.

Qeyd olunan tendensiyalara müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 iyul 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın [6] Tədbirlər Planına əsasən ölkədə Rəqəmsal İqtisadiyyat Strategiyasının hazırlanması nəzərdə tutulur. İlkin məlumatlara görə Azərbaycanın Yeni Nəsil İqtisadiyyat Strategiyası 2030-cu ilə qədər dövlət, özəl və vətəndaş cəmiyyətini əhatə etməklə iqtisadiyyata töhfə verəcəkdir. Bu strategiya 9 əsas layihə və bu layihələr çərçivəsində 69 fəaliyyət istiqaməti üzrə Azərbaycanda iqtisadi artımı dəstəkləyəcəkdir.

Qeyd olunan Strategiyanın yerinə yetirilməsi 1) yeni dövrdə Azərbaycanda biznes transformasiyasının gücləndirilməsinə və potensialın artırılmasına, 2) 4-cü Sənaye inqilabı texnologiyalarının geniş tətbiqini nəzərdə tutan model tipli müəssisənin və yeni nəsil texnoloji mərkəzlərin qurulmasına, 3) Rəqəmsal əkizlərin yaradılmasına və 4) Regional yeni nəsil süni intellektlərin geniş tətbiqinin həyata keçirilməsinə, 5) müvafiq sahələrdə sahibkarlığın təşviq edilməsinə, 6) əlverişli biznes və informasiya infrastrukturunun dəstəklənməsinə və s. kimi sahələrdə inkişafa ciddi yeni texnoloji zəmin yaradacaqdır. Strategiya həmçinin Azərbaycana məxsus kontent yerləşdirilən yeni nəsil Sənaye 4.0 platformalarının hazırlanması, Azərbaycanın texnoloji suverenliyini qorumaqla ölkədə süni intellektin tətbiqi imkanlarının artırılması, yeni rəqəmsal texnologiyaya əsaslanan iş yerlərinin və sənayenin yaradılmasının stimullaşdırılması və s. kimi fundamental istiqamətlərin həyata keçirilməsi məqsədini daşıyır (<https://demokrat.az/az/news/164178>).

Yeni nəsil rəqəmsal iqtisadiyyatın Milli və regional səviyyədə formalaşmasının konseptual istiqamətlərini ilkin formada 1) Yeni Nəsil texnoloji iqtisadiyyatın formalaşmasının zəminləri; 2) Əsas vəzifəsi və məqsədləri; 3) Baza rəqəmsal texnologiyaların və innovasiyaların geniş tətbiqi; 4) İlkin nəticələr və perspektiv gözləntilər kimi ifadə etmək olar (şəkil 2). Bu istiqamətdə yerinə yetiriləcək müvafiq tədqiqat işlərinin əsas vəzifəsi və məqsədi süni intellekt texnologiyalarına əsaslanan Yeni nəsil Milli və regional texnoloji iqtisadiyyatın strateji konseptual, elmi-nəzəri əsaslarının işlənilməsinə, xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə və onun reallaşdırılması mexanizmlərinin təyin edilməsi üçün müvafiq metodoloji aparatın formalaşdırılmasına həsr olunmalıdır.

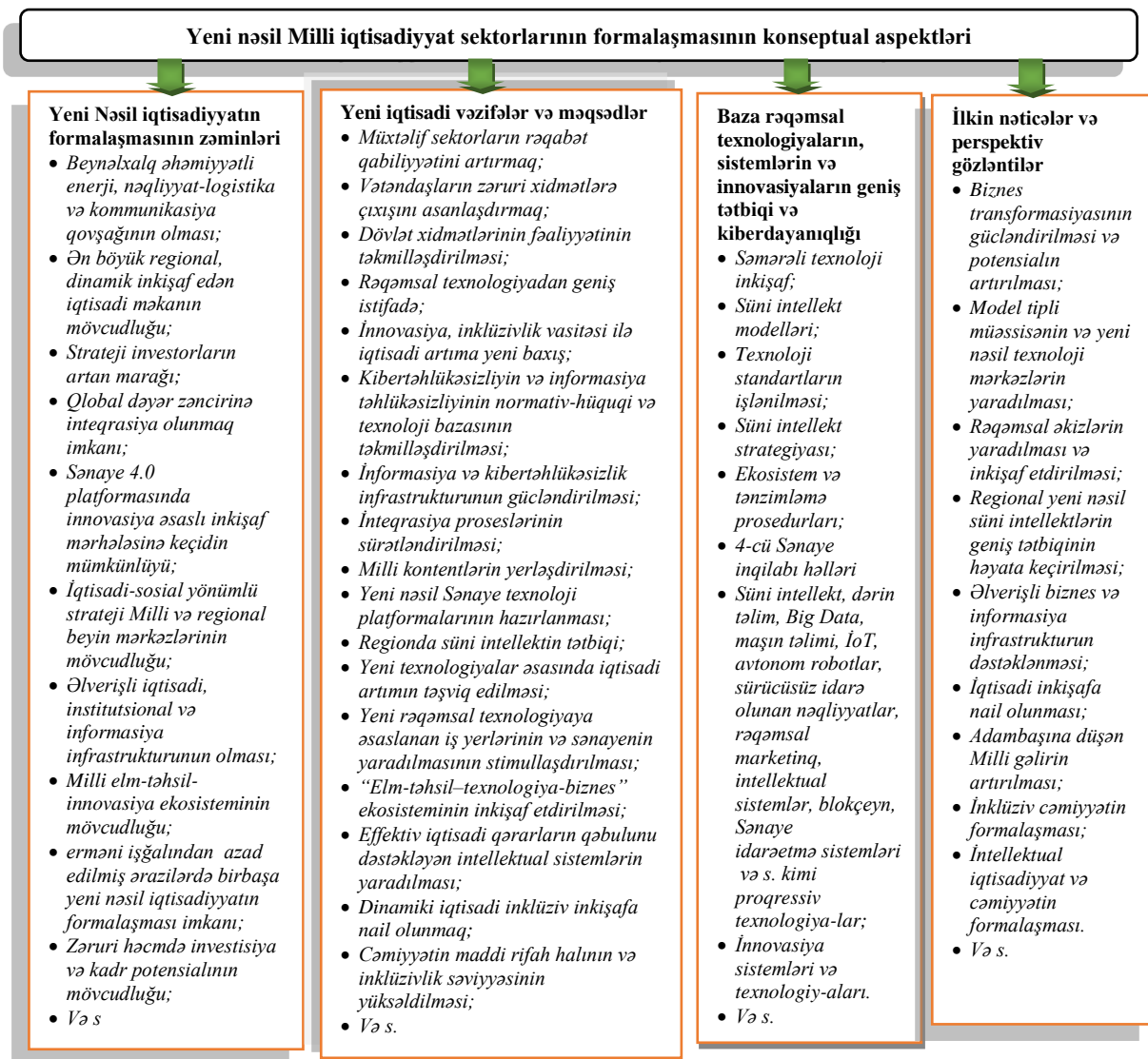
Süni intellekt texnologiyalarının Yeni nəsil iqtisadiyyatın formalaşmasında tətbiqi xüsusiyyətləri. Bir çox alim və tədqiqatçılar süni intellekt üzrə nəşrlərin çoxluğuna baxmayaraq, onun haqqında vahid yanaşma olmadığını qeyd edirlər. Süni intellekt anlayışına bəzi əsas yanaşmalara aid etmək olar: 1) Süni intellekt maşın öyrənmə imkanı olan riyazi alqoritmlərə əsaslanan sistemdir. 2) Süni intellekt prosesin avtomatlaşdırılması sistemi kimi tətbiq olunur. 3) Süni intellekt özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə insan intellektinin analoqu kimi təqdim olunur.

Süni intellektin tətbiq sahələri çox müxtəlifdir. Süni intellekt sistemləri ən çox təsvirin tanınması, onların seçilməsi, qruplaşdırılması, proqnozlaşdırılması, interaktiv xəritələrin yaradılması və s. sahələrdə geniş yayılmışdır. Süni intellekt sistemləri əsasında proqnozlar verməyə imkan verən ekspert sistemləri, eləcə də digər xarakterli böyük sistemlərin idarə olunması problemlərinin həlli üçün istifadə olunan neyron şəbəkələri və s. kimi metodlar yaradılmışdır. Süni intellekt sistemləri kompüter dilçiliyi sahəsində, maşın tərcüməsi problemlərinin öyrənilməsində, insan nitqinin başa düşülməsində, yazılı dilin danışq dilinə və əksinə çevrilməsində, həmçinin müxtəlif dil tərcümələri sahələrində çox tətbiq olunur [7].

Yeni Nəsil iqtisadiyyatın meydana çıxması süni intellekt texnologiyalarının geniş tətbiqi və inteqrasiyası transformativ dəyişiklərin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Bu təkamül ənənəvi iqtisadi prosesləri əsaslı şəkildə dəyişdirdiyinə görə onun konseptual əsaslarının kompleks şəkildə tədqiqinə ehtiyac yaratmışdır. Yeni Nəsil iqtisadiyyat sektorlarının formalaşdırılması mərhələlərinə 1) Rəqəmsal

iqtisadiyyat və onun təkamülü, 2) Süni intellektin rəqəmsal transformasiyanın katalizatoru olması, 3) Süni intellektin Yeni Nəsil rəqəmsal iqtisadiyyatın bazasını təşkil etməsi, 4) Məlumatların yayılmasının süni intellektin tətbiqində, inkişafında irəliləyişlərə təkan verməsi, 5) Avtomatlaşdırma və səmərəlilik səviyyəsinin yüksəldilməsi, 6) Fərdiləşdirmə və müştəri təcrübəsinin artırılması, 7) Etik və tənzimləmə mülahizələrinin nəzərə alınması, 8) Sektoral təsirlər və s. aid etmək olar.

Süni intellekt texnologiyalarının sürətli inkişafı müxtəlif sektorlarda, o cümlədən iqtisadiyyatda transformativ dəyişikliklərə səbəb olub. Bu texnologiyalar qərar qəbul etməli olan şəxslərə iqtisadi tendensiyaları qabaqlamağa və çevik qərarlar qəbul etməyə yeni instrumentariya və imkanlar verir. Bazar məlumatlarını, istehlakçı davranışını və sənaye dinamikasını davamlı olaraq təhlil edərək dəyərli proqnozlar verə bilər. Bu isə biznesə yaranan yeni imkanları müəyyən etmək, resursların bölüşdürülməsini optimallaşdırmaq və strategiyalarını dəyişən bazar şərtlərinə uyğunlaşdırmaq, beləliklə, əməliyyat səmərəliliyini və rəqabət qabiliyyətini artırmaq imkanı verir.

Şəkil 2. Yeni Nəsil Milli iqtisadiyyatın formalaşmasının konseptual aspektləri (müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir)

Məlumdur ki, iqtisadiyyatda süni intellektlə işləyən chatbotlar və virtual köməkçilər müştərilərə cəlb edilməsində mühüm rol oynayır. Bu ağıllı agentlər fərdi tövsiyələr, sorğulara cavab və müştərilərə

uyğunlaşdırılmış yardımlar təklif edə bilər. Təbii dil emalı və maşın öyrənmə alqoritmlərindən istifadə etməklə müştəri seçimlərini anlama, keçmiş qarşılıqlı əlaqələri təhlil edə və fərdiləşdirilmiş təcrübələr təqdim edə bilər. Nəticədə müştəri məmnuniyyəti artır və biznes strukturları öz müştəriləri ilə daha güclü əlaqələr qurmaqla iqtisadi artıma təkan verir.

Süni intellekt texnologiyaları iqtisadiyyatda innovasiya və ideyaların yaranmasına kömək edir. O, beyin fırtınası situasiyalarını simulyasiya etməklə yeni ideyalar yaradır, alternativ həllər təklif edir və problemin həlli proseslərinə kömək edir. Bu isə sahibkarlara yeni həll variantları tapmağa, çətinliklərin öhdəsindən gəlməyə və texnoloji tərəqqilni idarə etməyə imkan verən innovativ mühiti inkişaf etdirir. Süni intellekt texnologiyaları innovasiyalar vasitəsilə iqtisadi artıma təkan verən yaradıcı düşüncə və əməkdaşlıq üçün zəmin olur. Böyük miqdarda məlumatı emal etmək və ağıllı fikirlər təqdim etmək qabiliyyətinə malik süni intellekt texnologiyaları iqtisadiyyatda qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirir. O, fərdlər və təşkilatlar üçün qiymətli qərar qəbul etmə vasitəsi kimi xidmət edir, risklərin qiymətləndirilməsi, ssenari modelləşdirilməsi və strateji planlaşdırmada kömək edir. Süni intellekt texnologiyaları mürəkkəb dəyişənləri təhlil edə, potensial nəticələri qiymətləndirə, tarixi məlumatlar və bazar tendensiyaları əsasında tövsiyələr də təklif edə bilər. Nəticədə daha dəqiq məlumatlara əsaslanan qərarların qəbulu asanlaşır, daha yaxşı resurs bölgüsü, səmərəliliyin artması və iqtisadi nəticələrin yaxşılaşdırılması baş verir.

Süni intellekt texnologiyaları və gəlirliliyin artırılması. Süni intellekt texnologiyalarından istifadə 2035-ci ilə qədər gəlirliliyi orta hesabla 38% artırma və 16 biznes sahəsində 14 trilyon dollarlıq iqtisadi artıma səbəb ola bilər. Hazırda şirkətlərin 4%-də süni intellekt sistemləri tətbiq edilib, 21%-i yaxın gələcəkdə pilot layihəyə start verib və ya başlamağı planlaşdırır, 25%-nin orta və uzunmüddətli planları var. Qlobal miqyasda, süni intellekt texnologiyasının tətbiqi şirkətlərə təxminən 3,9 trilyon dollar qazanmağa imkan vermişdir [3, 8].

2035-ci ilə qədər 16 alt sənaye sahəsində süni intellekt texnologiyaları iqtisadi artım templərini orta hesabla 1,7% artırmağa qadirdir. Eyni zamanda, əlavə dəyərdə ən böyük artımı informasiya texnologiyaları və telekommunikasiya (4,8%), istehsal (4,4%) və maliyyə xidmətləri (4,3%) nümayiş etdirəcək. Tikinti, təhsil, mehmanxana biznesi sahəsində bu cür həllər fəaliyyətin gəlirliliyini ən çox artıracaqdır. 2030-cu ildə süni intellektin aktiv istifadəsi hesabına qlobal ÜDM 14% və ya 15,7 trilyon ABŞ dolları artacaqdır. Artımın yarısından çoxu 2016-2030-cu illərdə əmək məhsuldarlığı hesabına olacaq. Mənfəətin qalan hissəsi isə süni intellekt vasitəsilə məhsulların təkmilləşdirilməsi yoluyla istehlakçı tələbinin artması hesabına əldə olunacaq. Çin (2030-cu ildə ÜDM artımı 26%) və Şimali Amerika (2030-cu ildə ÜDM artımı 14,5%) və ya 10,7 trilyon dollar qlobal artıma nail olacaqdır. Müştəri münasibətlərinin idarə edilməsi (CRM) sistemlərində süni intellekt alqoritmlərinin tətbiqi hesabına da ÜDM-də artım mümkün olacaqdır.

Süni intellekt əsasında formalaşan yeni nəsillə iqtisadiyyat sektorları. Bu haqqda qeyd etmək olar ki, sürətlə tətbiq olunan və inkişaf edən rəqəmsal texnologiya süni intellekt sənayelərini, iqtisadiyyatlarını və gündəlik həyatımızın strukturunu yenidən formalaşdırır. Nəticədə gələcək nəsillə iqtisadi sektorların meydana gəlməsi sürətlənir. Süni intellektə əsaslanan həmin sektorlar innovasiya, səmərəlilik və transformasiya potensialının ön sıralarındadır. Bu insan və maşın əməkdaşlığının yüksək tərəqqiyə səbəb olduğu bir platformadır [3, 9, 10].

Süni intellekt texnologiyaları dəqiq diaqnoz, dərman kəşfi və fərdiləşdirilmiş müalicə planlarına imkan verməklə səhiyyəni dəyişdirir. Süni intellekt alqoritmləri investisiyaların idarə edilməsi üçün robot məsləhətçilərini gücləndirir, fərqləndirilmənin aşkarlanmasını gücləndirir və ticarət strategiyalarını optimallaşdırır. Süni intellekt həmçinin avtonom nəqliyyat vasitələrinin inkişafına təkan verir və nəqliyyatın simasını dəyişir. Buna paralel olaraq istehsalat süni intellektlə idarə olunan avtomatlaşdırma ilə inqilab edir. Ağıllı fabriklər istehsalı optimallaşdırmaq, texniki xidmət ehtiyaclarını proqnozlaşdırmaq və tullantıları azaltmaq üçün süni intellektdən istifadə edir. Birgə robotlar (kobotlar) personal ilə birlikdə işləyir və əlavə istehsal da sürətli prototipləşdirməyə imkan verir.

Süni intellekt texnologiyaları təhsilə təkmilləşdirilmiş baxış tələb edir. Süni intellekt bərpa olunan enerji mənbələrinin optimallaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Ağıllı şəbəkələr enerji paylanması səmərəli şəkildə idarə edir və süni intellektə əsaslanan proqnozlaşdırıcı texniki xidmət bərpa olunan enerji infrastrukturunun etibarlılığını təmin edir.

Süni intellekt xəbər məqalələri yaradan chatbotlar, süni intellektdən ibarət musiqi və dərin öyrənməyə əsaslanan incəsənətlə məzmun yaradılmasına təsir göstərir. Süni intellektlə kənd təsərrüfatının dəqiqliyi də artırılır. Süni intellekt həmçinin kosmosun tədqiqi, avtonom naviqasiya,

məlumatların təhlili və kosmik gəmilər üçün missiyanın planlaşdırılmasına və kosmik texnologiyaların ümumi inkişafına da kömək edir. O, Yer in müşahidəsini və kosmosdan iqlim monitorinqini dəstəkləyir. Süni intellektin artan təsiri ilə etik mülahizələr və idarəetmə mexanizmləri də formalaşır. Süni intellektin etik qaydaları, tənzimləyici çərçivələr və şəffaflıq tədbirlərinin hazırlanması süni intellektin məsuliyyətli tətbiqini təmin etmək üçün çox vacibdir.

Nəticə. Süni intellekt texnologiyaları ilə dəstəklənən Yeni Nəsil iqtisadiyyatın konseptual əsasları iqtisadi paradigmaları yenidən müəyyənləşdirməyə imkan yaradır. Süni intellektin transformasiya potensialının mənimsənilməsi rəqəmsal dövrdə inklüziv artım və davamlı inkişafı təmin etmək üçün innovasiya və siyasət çərçivələrini əhatə edən vahid yanaşma tələb edir. Süni intellekt texnologiyaları və rəqəmsal iqtisadiyyat daxilində yeni iqtisadi sektorların formalaşması arasında dinamik qarşılıqlı əlaqənin hərtərəfli təhlili, transformasiya potensialını və bu inkişaf edən mənzərəni idarə etmək üçün məsuliyyətli idarəetmənin vacibliyini vurğulayır.

Süni intellekt texnologiyalarına əsaslanan Yeni nəsil regional və Milli iqtisadiyyatın formalaşması istiqamətləri dinamik potensiala malikdir. Süni intellekt texnologiyalarını təhlil etmək, nəticələri proqnozlaşdırmaq, tapşırıqları avtomatlaşdırmaq və fərdiləşdirməni təkmilləşdirmək bacarığı müxtəlif iqtisadi sektorlarda innovasiya və tərəqqiyə təkan verir. Bu potensialdan tam istifadə etmək üçün həmin sektorlar üzrə maraqlı tərəflər əməkdaşlıq etməli, təhsil və tədqiqata sərmayə qoymalı və süni intellekt təcrübələrinə üstünlük verməlidir. Bununla təkcə texnoloji cəhətdən inkişaf etmiş deyil, həm də inklüziv və bütövlükdə cəmiyyət üçün faydalı olan rəqəmsal gələcəyin inkişafına kömək etmək olar.

Süni intellektlə dəstəklənən yeni nəsil rəqəmsal iqtisadi sektorların meydana gəlməsi qlobal iqtisadiyyatda transformativ dəyişikliyin yaranmasını göstərir. Bununla belə, süni intellektə əsaslanan gələcəyi düşünərək idarə etmək, mövcud problemləri həll etmək vacibdir. Yeni nəsil Milli rəqəmsal iqtisadiyyat çoxlu imkanlar və çağırışlar təqdim edən qeyri-adi və transformasiyaedici qüvvədir. İnnovasiyaları, davamlılığını və inklüzivliyi qəbul etmək, onun tam potensialından istifadə etmək gələcək iqtisadiyyatların istiqamətini idarə etmək üçün əsasdır.

Süni intellekt texnologiyaları iqtisadi inkişafa, qərar qəbul etmə proseslərinə və innovasiyalara töhfə verən bir sıra funksiyalar təklif edir. Onlar iqtisadi artımı sürətləndirmək, innovasiyaları təşviq etmək və müxtəlif sektorlarda ümumi səmərəliliyi artırmaq üçün böyük potensiala malikdir.

Süni intellekt texnologiyaları iqtisadiyyatın unikal xüsusiyyətlərini mənimsəmək və istifadə etmək üçün yeni imkanlar yaradaraq, daha da dayanıqlı, davamlı və innovativ əsaslı effektiv iqtisadi inkişafa yol açacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Rəqəmsal transformasiya sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı, 27 aprel 2021. <https://president.az/articles/51299>.
2. Samara E. et al. The role of digital technologies for regional development: A system dynamics analysis. *J., Knowl. Econ.*, 2023, 14, pp.2215–2237.
3. Aliyev A.G., Shahverdiyeva R.O. Conceptual approach to the formation of a digital innovation economy based on artificial intelligence technologies. *Artificial Societies*, dekabr, 2022, v.17, issue 4, pp.1-16.
4. Əliyev Ə.Q., Şahverdiyeva R.O. İnnovasiya fəaliyyətinin təşkili problemləri və həlli mexanizmləri. Monoqrafiya. Bakı, "İnformasiya Texnologiyaları" nəşriyyatı, 2023, 532 səh.
5. Масалов Е.И. Искусственный интеллект как технологическая инновация экономического развития. *Научный Журнал "Управленческий Учет"*, 2022, №10, с.849-854.
6. Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyasının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 22 iyul 2022. 83 s. <https://president.az/az/articles/view/56725>.
7. Баринава Н.В., Баринов В.Р. Цифровая экономика, искусственный интеллект, Индустрия 5.0: Вызовы современности. *Вестник РЭУ*, 2022, Том 19, №5(125), с.23-34.
8. Marjan S. et al. Multiple criteria decision analysis in knowledge-based economies: Methodological developments and real world applications. *Technological Forecasting and Social Change*, 2018, volume 131, pp.1-3.

9. Qin Y., Xu, Z., Wang, X. et al. Artificial Intelligence and Economic Development: An Evolutionary Investigation and Systematic Review. *Journal of the Knowledge Economy*, 2023. <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01183-2>.
10. Bickley S.J., Chan H.F. et al. Artificial intelligence in the field of economics. *Scientometrics*, 2022,127, pp.2055–2084.